

Sygn. akt VIII GC 499/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 czerwca 2018 r.

Sąd Okręgowy w Szczecinie VIII Wydział Gospodarczy

w składzie:

Przewodniczący: SSO Anna Górnik

Protokolant: st. sekr. sąd. Agnieszka Grygiel

po rozpoznaniu w dniu 13 czerwca 2018 r. na rozprawie

sprawy z powództwa Syndyka Masy Upadłości (...) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w S.

przeciwko J. L. i M. L. (1)

o zapłatę

I. oddała powództwo,

II. zasądza od powoda Syndyka Masy Upadłości (...) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w S. na rzecz pozwanych solidarnych J. L. i M. L. (1) koszty procesu w całości, przy czym ich szczegółowe wyliczenie pozostawia referendarzowi sądowemu.

Sygn. akt: VIII GC 499/16

UZASADNIENIE

Pozwem wniesionym 4 października 2016 roku (...) spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w S. (dalej jako „spółka (...)” bądź „powódka” – także w odniesieniu do obecnie będącego stroną procesu Syndyka Masy Upadłości (...) spółki z o.o. w S.) wniosła o zasądzenie od M. L. (1) prowadzącego działalność gospodarczą pod firmą (...)P.U. oraz J. L. prowadzącej działalność gospodarczą pod firmą (...)P.U. będących (...)P.U. S.C. (...)M. L. (dalej jako: J.M. (...) s.c. albo pozwani) kwoty 114.400,00 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu oraz o zasądzenie od pozwanych solidarnie na rzecz powoda zwrotu kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa prawnego wg norm przepisanych.

W uzasadnieniu wskazała, że na podstawie umowy z 14 listopada 2014 roku realizowała roboty budowlane w ramach projektu „KPP G.-budowa nowej siedziby przy ul. (...)”. Pozwani byli podwykonawcami na podstawie umowy nr (...) z 17 lutego 2015 roku w branży sanitarnej. Zakończenie robót przewidziano na 31 października 2015 roku. Umówione roboty nie zostały zakończone w terminie, a pozwani opuścili plac budowy w kwietniu 2016 roku i złożyli – nieskuteczne – oświadczenie o odstąpieniu od umowy. Powód pismem z 22 kwietnia 2016 roku odstąpił od umowy jako podstawę wskazując umowne postanowienie o prawie odstąpienia w przypadku trwającego dłużej niż 21 dni opóźnienia w stosunku do terminów określonych w harmonogramie oraz przepis art. 492¹ k.c. Nieskuteczność oświadczenia o odstąpieniu przez pozwanych powódka argumentowała niewypełnieniem obowiązku z art. 647¹ §2 k.c., tj. zgłoszenia pozwanych jako podwykonawcy, które w rzeczywistości nastąpiło w lutym 2015 roku. Wskazała, że o fakcie zgłoszenia pozwani mieli wiedzę, gdyż na radzie budowy 24 lutego 2015 roku przedstawienie ich jako podwykonawcy zapisano w protokole. Zarzuciła także, że pozwani realizowali umowę pomimo rzekomego braku zgłoszenia, a odstąpili od niej dopiero wówczas, gdy po stronie powódki zaktualizowało się uprawnienie do odstąpienia

od zawartej umowy i naliczenia z tego tytułu kary umownej, a nadto pół roku po upływie terminu, w którym mieli zakończyć umówione prace. Roszczenie o zapłatę wywiodła z art. 484 §1 k.c. w związku z §12 pkt 3 lit. a umowy z 17 lutego 2015 roku wskazując, że dochodzi połowy przysługującej jej kary umownej w wysokości 20% wartości wynagrodzenia umownego netto.

Pozwani wnieśli o oddalenie powództwa w całości oraz o zasądzenie od powódki na rzecz pozwanych solidarnie zwrotu kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

W uzasadnieniu podnieśli, że zawarli aneksy do umowy – z 30 października 2015 roku, którym przeniesiono termin zakończenia robót na 22 stycznia 2016 roku oraz z 14 stycznia 2016 roku, którym przedłużono termin robót do 15 lutego 2016 roku. Powyższe było spowodowane opóźnieniem robót na całej budowie oraz zleceniem pozwanym wykonania robót dodatkowych nieuwzględnionych w pierwotnej umowie. 15 kwietnia 2016 roku podczas spotkania stron ustalono, że zostanie zawarty trzeci aneks do umowy, ale powódka nie wywiązała się ze składanych zapewnień co do jego zawarcia. Zaprzeczyli również, jakoby opuścili plac budowy z uwagi na brak woli wykonania umowy, a jako rzeczywistą przyczynę odstąpienia od umowy wskazali nierzetelne postępowanie powódki jako głównego wykonawcy. Pozwani zrealizowali dla powoda dodatkowe roboty, nieobjęte postanowieniami umowy, a niezbędne dla realizacji całości zadania. Pomimo ich przyjęcia przez przedstawicieli powoda i usilnych starań pozwanych, powódka nie podpisała aneksu do umowy i nie wypłaciła pozwanym dodatkowego wynagrodzenia. Zaistniała zatem obawa, że nie otrzymają od niej jako wykonawcy należnego im wynagrodzenia za roboty dodatkowe, zwłaszcza, że powódka nie przedstawiła potwierdzenia od zamawiającego akceptacji pozwanych jako podwykonawcy. Podkreślili, że podstawą wypowiedzenia był określony w §11 pkt 2c umowy upływ 30 dni od daty zawarcia umowy, w czasie których nie przedstawiono pozwanym potwierdzenia akceptacji pozwanych jako podwykonawcy. Podnieśli także, że wskazywane przez powódkę pisma stanowią potwierdzenie przekazania zawartej umowy o podwykonawstwo Inżynierowi Kontraktu a nie Inwestorowi. Samo uczestnictwo w radzie budowy i przedstawienie pozwanych jako podwykonawców nie świadczy jeszcze o zaakceptowaniu przez inwestora umowy na podstawie której pozwani wykonywali powierzone im prace.

Postanowieniem z 19 września 2017 roku, w związku z ogłoszeniem upadłości powódki w dniu 21 lipca 2017 roku – zawieszono postępowanie z udziałem (...) spółki z o.o. w S. oraz podjęto z udziałem Syndyka Masy Upadłości (...) spółki z o.o. w S..

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

Komendant Wojewódzkiej Policji w S. oraz (...) spółka z o.o. zawarli w dniu 14 listopada 2014 roku umowę o roboty z udzieleniem zaliczki nr ZZ (...), w trybie postępowania o udzielenie zamówienia publicznego w trybie przetargu nieograniczonego.

Przedmiotem umowy było wykonanie robót budowlanych związanych z realizacją zadania inwestycyjnego pod nazwą „KPP G.-budowa nowej siedziby przy ul. (...)”. W ramach umowy powodowa spółka miała wykonać wszystkie prace, przygotować dokumentację odbiorową oraz przeprowadzić odbiór końcowy i przekazać przedmiot umowy w użytkowanie.

Umowa przewidywała wybudowanie nowej K. przy udziale podwykonawców. W tym zakresie powódka miała obowiązek przedstawienia inwestorowi projektu umowy o podwykonawstwo oraz projektów zmian takiej umowy w terminie 7 dni od dnia ich sporządzenia, jak również przedstawienia poświadczonej za zgodność z oryginałem umowy o podwykonawstwo w terminie 7 dni od jej zawarcia. Umowa określiła również niezbędne postanowienia umów zawieranych z podwykonawcami.

Termin realizacji robót przewidziano na 30 listopada 2015 roku, a wysokość ryczałtowego wynagrodzenia określono na 14.630.429,10 zł.

Zgodnie z §12 ust. 1 pkt 1 lit. c) w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania umowy strony ustaliły kary umowne – z tytułu odstąpienia od umowy z przyczyn leżących po stronie wykonawcy w wysokości 20% wynagrodzenia.

Dowód:

- umowa nr (...) z 14.11.2014r. – k. 17-31;

Umową nr (...) z 17 lutego 2015 roku powódka oraz J.-T. (...).(…). (...) s.c. zawarli umowę podwykonawczą, obejmującą wykonanie przez pozwanych jako podwykonawców, w ramach budowy nowej siedziby Komendy Powiatowej Policji w G. – robót branży sanitarnej.

Roboty te obejmowały wykonanie instalacji oraz przyłączy sanitarnych zewnętrznych wodno-kanalizacyjnych, instalacji sanitarnej wewnętrznej wodno-kanalizacyjnej oraz instalacji sanitarnej wewnętrznej centralnego ogrzewania w budynku administracyjnym, garażowym z pomieszczeniem magazynowo-gospodarczym i myjnią, budynku dla psów policyjnych wraz z zapleczem socjalnym, jak również na terenach zewnętrznych.

Termin rozpoczęcia strony ustaliły na 2 marca 2015 roku, a termin ich zakończenia 31 października 2015 roku. Wynagrodzenie podwykonawcy określono na kwotę 1.144.000,00 zł netto i miało ono charakter ryczałtowy.

Prawo odstąpienia przez powódkę (wykonawcę) od umowy przewidziano m.in. na wypadek opóźnienia w realizacji robót przez podwykonawcę ponad 21 dni w stosunku do terminów określonych w harmonogramie szczegółowym i wadliwego sposobu realizacji robót (§11 ust. 1 lit. a)).

Prawo odstąpienia od umowy przez pozwanych jako podwykonawców przewidziano m.in. w przypadku niewywiązywania się wykonawcy z obowiązku terminowej zapłaty faktur pomimo dodatkowego wezwania przez podwykonawcę i upływu wyznaczonego w tym celu terminu, nie krótszego od 30 dni, licząc od dnia wezwania (§11 ust. 2 lit. a)) oraz w przypadku nieprzedstawienia w terminie 30 dni od daty zawarcia umowy potwierdzenia od zamawiającego akceptacji podwykonawcy na zadaniu zgodnie z umową (§11 ust. 2 lit. c)).

Strony przewidziały dla odstąpienia formę pisemną pod rygorem nieważności oraz obowiązek uzasadnienia złożenia tego oświadczenia.

W §12 ust. 2 kary umowne należne pozwany – w przypadku odstąpienia od umowy z winy powoda, jak również należne powódce – w przypadku odstąpienia z winy pozwanych - określono na 20% wynagrodzenia umownego netto.

Dowód:

- umowa nr (...) z 17.02.2015r. – k. 32-51;

- wydruki z (...) pozwanych – k. 288-289;

20 lutego 2015 roku powódka zgłosiła pozwanych (...) spółkę z o.o. w S., prosząc o wyrażenie zgody na zawarcie umowy podwykonawczej. Wskazała przy tym zakres prac z branży sanitarnej powierzony pozwany.

Pismem z 23 lutego 2015 roku powódka przekazała Inżynierowi Kontraktu umowę o podwykonawstwo zawartą z pozwany – do zatwierdzenia.

24 lutego 2015 roku podczas rady budowy, w której uczestniczyli przedstawiciele pozwanego, inwestora oraz kierownik budowy i inspektor nadzoru inwestorskiego wykonawca poinformował, że instalacje sanitarne będą wykonywali pozwani, którzy rozpoczną wykonywanie robót z dniem 2 marca 2015 roku.

Zamawiający miał wiedzę o wykonywaniu przez pozwanego prac w zakresie branży sanitarnej.

Pozwani nie otrzymali potwierdzenia, że zostali zaakceptowani jako podwykonawcy przez inwestora i byli przekonani, że formalne zgłoszenie nie wpłynęło. Pozwani nie domagali się przedstawienia potwierdzenia zgłoszenia ich jako podwykonawcy inwestorowi.

Dowód:

- pismo powódki do Inżyniera Kontraktu z 20.02.2015r. – k. 60-61;
- pismo powódki do Inżyniera Kontraktu z 23.02.2015r. – k. 62;
- protokół rady budowy nr (...) z 24.02.2015r. – k. 63-64;
- zeznania pozwanego M. L. (1) – k. 543-544 wraz z zapisem audio-video rozprawy z 13.06.2018r. – k. 545;
- zeznania świadka K. P. – k. 522 wraz z zapisem audio-video rozprawy z 14.03.2018r. – k. 525;
- zeznania świadka P. B. – k. 541-543 wraz z zapisem audio-video rozprawy z 13.06.2018r. – k. 545;

Pozwani rozpoczęli prace przy realizacji umowy w marcu 2015 roku. W czasie, w którym prowadzili prace na zewnątrz, powstawały dopiero mury jednego z budynków. W maju, w związku z zakończeniem większości prac na zewnątrz, pozwani musieli wstrzymać prace w oczekiwaniu na postęp prac budowlanych. Nie mogli wykonywać rozprowadzania wody, kanalizacji i pionów z powodu braku posadzek w budynkach.

Dowód:

- zeznania świadka S. G. – k. 497-497 verte;

Wobec przedłużenia terminu wykonania umowy przez powódkę jako wykonawcę, spowodowanego opóźnieniem w wykonywanych przez nią pracach, 30 października 2015 roku strony zawarły aneks nr (...) do umowy nr (...), w którym w związku ze zmianą terminu realizacji robót będących przedmiotem umowy z 17 lutego 2015 roku termin zakończenia rozpoczęcia robót będących przedmiotem umowy ustalono na 22 stycznia 2016 roku.

Aneks nr (...) strony zawarły 14 stycznia 2016 roku, ustalając termin zakończenia robót będących przedmiotem umowy na 15 lutego 2016 roku.

Dowód:

- aneks nr (...) do umowy nr (...) z 30.10.2015r. – k. 328-329;
- aneks nr (...) do umowy nr (...) z 14.01.2016r. – k. 330-331;
- zeznania świadka P. B. – k. 541-543 wraz z zapisem audio-video rozprawy z 13.06.2018r. – k. 545;

Pismem z 30 lipca 2015 roku pozwani poinformowali powódkę, że odcinki kanalizacji będą wykonane po zwrocie zatrzymanej gwarancji należytego i właściwego wykonania kontraktu, gdyż do ich wykonania potrzebne są nietypowe studnie i konieczne jest wykonanie przedpłaty na nie, co uniemożliwia opóźnienie zapłaty faktury nr (...) oraz nieuprzedzenie o potrąceniu gwarancji.

Wskazali również, że przed wykonaniem prac przy wewnętrznych instalacjach sanitarnych niezbędne jest wejście na budowę ekip od instalacji wentylacji mechanicznej, która to instalacja musi zostać wykonana w pierwszej kolejności.

Na prośbę kierownika budowy pozwani zaczęli wykonywać swoje prace instalacyjne przed pracami z branży instalacyjnej. Po zamontowaniu tych instalacji, w celu właściwego montażu systemu wentylacyjnego, pracownicy pozwanych musieli zdemontować grzejniki i ponownie je zamontować.

W dniu 12 października 2015 roku pozwani zgłosili powódce kosztorys na roboty dodatkowe dotyczące demontażu i ponownego montażu głównych rurociągów wodociągowych, c.o. i c.t. w piwnicy budynku głównego wskazując, że kolizja rurociągów z kanałami wentylacyjnymi i instalacją elektryczną była zgłaszana zapisami w dzienniku budowy oraz na naradach budowy. Prace te wyceniono na 19233,28 zł.

Dowód:

- pismo pozwanych z 30.07.2015r. wraz z załącznikiem – k. 333 - 334;
- pismo pozwanych z 12.10.2015r. – k. 335;
- kosztorys robót dodatkowych – k. 336-340;
- zeznania świadka Ł. J. – k. 463-464;

27 października 2015 roku pozwani zwrócili się do powódki o podanie przybliżonych terminów zakończenia prac pozostałych branż umożliwiających kontynuowanie montażu urządzeń sanitarnych i grzewczych w pomieszczeniach oraz osadzanie i regulację włazów na studniach sieci zewnętrznych oraz odwodnieniach liniowych.

Dowód:

- pismo pozwanych z 27.10.2015r. – k. 341;

W styczniu 2016 roku pozwani przystąpili do montażu grzejników i białego montażu w budynkach Komendy Policji w G.. Inne przedsiębiorstwa budowlane przed wykonaniem prac montażowych przez pozwanych nie wykonały jeszcze niektórych elementów wykończeniowych (struktur, tynków, tapet, fug, malowania).

Z powodu opóźnienia w pracach innych firm budowlanych, pozwani nie mogli dokończyć białego montażu. Zdarzało się także, że zmuszeni byli zdemontować grzejniki, żeby inne firmy wykonały prace wykończeniowe, a następnie ponownie je montowali. Opóźnienie spowodowane było także oczekiwaniem na zgodę na wycięcie drzewa, które kolidowało z trasą sieci kanalizacyjnej i deszczowej.

Wobec opóźnienia przesunięto do pracy na innej budowie pracownika pozwanych K. M..

2 marca 2016 roku część robót montażowych wewnętrznych instalacji sanitarnych była gotowa do odbioru.

Dowód:

- zeznania świadka K. M. – k. 461-462;
- zeznania świadka E. K. – k. 521 wraz z zapisem audio-video rozprawy z 14.03.2018r. – k. 525;
- zeznania świadka Ł. J. – k. 463-464;
- wpis z 02.03.2016r. w dzienniku budowy (k. 275) – k. 67-280;

W tym samym czasie do pozwanych docierały niepotwierdzone informacje o kłopotach finansowych powódki.

W związku z opóźnianiem się prac budowlanych w marcu/kwietniu 2016 roku P. B. - kierownik budowy uzgodnił z pozwanyymi zawarcie trzeciego aneksu do umowy przedłużającego termin wykonania prac powierzonych pozwany, pozostawiając do uzgodnienia jedynie kwotę za prace dodatkowe.

Do zawarcia aneksu ostatecznie nie doszło wobec odmowy jego podpisania przez prezesa zarządu powódki.

Pozwani nie zakupili agregatu myjącego do garażu K., obawiając się o odzyskanie środków na jego zakup.

Dowód:

- zeznania pozwanego M. L. (1) – k. 543-544 wraz z zapisem audio-video rozprawy z 13.06.2018r. – k. 545;
- zeznania świadka P. B. – k. 541-543 wraz z zapisem audio-video rozprawy z 13.06.2018r. – k. 545;
- zeznania świadka Ł. J. – k. 463-464;

Pismem z 18 kwietnia 2016 roku M. L. (1) w imieniu pozwanych, na podstawie §11 pkt 2c umowy oświadczył o odstąpieniu od umowy nr (...) z 17 lutego 2015 roku wskazując, że do tego dnia nie otrzymali potwierdzenia od zamawiającego statusu podwykonawcy na budowie KPP G.. Powyższe skutkowało brakiem gwarancji podwykonawcy na rozliczenie się w całości z wykonanych robót. Zwrócił uwagę także na nierozliczenie się powoda z wykonanych prac dodatkowych.

Dowód:

- pismo pozwanego M. L. (1) z 18.04.2016r. – k. 57;

Pismem z 22 kwietnia 2016 roku powódka poinformowała pozwanych o bezskuteczności złożonego przez nich wypowiedzenia wskazując na to, że 24 lutego 2015 roku podczas rady budowy zostali przedstawieni jako podwykonawcy, a nadto pismami z 20 i 23 lutego 2015 roku zgłoszeni inwestorowi zgodnie z art. 647¹ §2 k.c.

Równocześnie powódka oświadczyła, że odstępuje od niezrealizowanej części umowy o roboty budowlane z 17 lutego 2015 roku. Jako niezależne podstawy prawne wskazała:

- §11 ust. 1 lit. a) umowy, tj. trwające dłużej niż 21 dni opóźnienie w stosunku do terminów określonych w harmonogramie;
- art. 492¹ k.c. przewidujący prawo odstąpienia od umowy, jeżeli strona obowiązana do spełnienia świadczenia oświadczy, że świadczenia tego nie spełni. Powyższe nastąpiło zaś w piśmie pozwanych z 18 kwietnia 2016 roku.

W odpowiedzi, pismem z 28 kwietnia 2016 roku pozwani zakwestionowali prawo powódki do odstąpienia od umowy.

Dowód:

- pismo z 22.04.2016r. – k. 52-54;
- odstąpienie od umowy z 22.04.2016r. – k. 55-56;
- pismo pozwanych z 28.04.2016r. – k. 58-59;
- zeznania pozwanego M. L. (1) – k. 543-544 wraz z zapisem audio-video rozprawy z 13.06.2018r. – k. 545;
- zeznania świadka P. B. – k. 541-543 wraz z zapisem audio-video rozprawy z 13.06.2018r. – k. 545;

W dniu 29 kwietnia 2016 roku strony (po 2 przedstawicieli każdej z nich) sporządziły protokół inwentaryzacji robót wykonanych przez pozwanych.

Strony częściowo odmiennie przedstawiały procentowe zaawansowanie wykonanych przez pozwanych robót:

- przyłącze wodociągowe A-SW, przyłącze kanalizacji sanitarnej i deszczowej, sieć kanalizacji sanitarnej zewnętrznej oraz sieć kanalizacji deszczowej i instalację kanalizacji deszczowej (wewnętrzną) powódka oceniała na 99% zaawansowania, sieć wodociągową (po terenie) na 98%, sieć centralnego ogrzewania c.o. oraz sieć C.W.U. i cyrkulacji

na 95%, instalację centralnego ogrzewania i ciepła technologicznego na 90%; wszystkie te roboty pozwani oceniali na 100% zaawansowania,

- instalację kanalizacji sanitarnej powódka oceniała na 90% zaawansowania, a pozwani na 99%,
- instalację wodociągową oraz instalację hydrantową strony zgodnie oceniali na 90% zaawansowania.

Powódka w protokole stwierdziła nieprzedłożenie przez pozwanych dokumentów wymaganych umową stron (dokumentacji powykonawczej, pisemnej gwarancji na wykonany przedmiot umowy, kart gwarancyjnych oraz dokumentacji zainstalowanego sprzętu, urządzeń i maszyn), zaś pozwani wskazali na odmowę przyjęcia dokumentacji powykonawczej przez powódkę.

W uwagach do protokołu wskazano na nieusunięcie usterek i wad stwierdzonych w trakcie przeglądu odbiorowego 5 kwietnia 2016 roku oraz nieusunięcie skutków awarii instalacji wodociągowej. Potwierdzono także wykonanie przez pozwanych demontażu wraz z montażem wewnętrznych rurociągów instalacji wody zimnej, ciepłej, cyrkulacji oraz c.o. i c.t. w podziemiu w związku z kolizją kanałów instalacji wentylacji mechanicznej, dostawę wraz z montażem urządzeń sanitarnych oraz demontażu wraz z ponownym montażem i odpowietrzeniem grzejników we wszystkich pomieszczeniach obiektów na potrzeby montażu oklein ściennych winylowych na podkładzie tekstylnym oraz montaż zewnętrznych punktów poboru wody na budynku administracyjno-biurowym.

Dowód:

- protokół z inwentaryzacji robót z 29.04.2016r. – k. 349-352;

Wezwaniem do zapłaty z 1 czerwca 2016 roku powódka zażądała od każdego z pozwanych zapłaty 228.000,00 zł tytułem kary umownej zastrzeżonej w §12 pkt 3 lit. a umowy z 17 lutego 2015 roku nr (...), (...) w wysokości 20% wynagrodzenia umownego netto zastrzeżonego na wypadek odstąpienia od umowy z przyczyn leżących po stronie podwykonawcy (pozwanych).

Dowód:

- wezwanie do zapłaty z 01.06.2016r. – k. 65;
- wezwanie do zapłaty z 01.06.2016r. – k. 66;

Pozwani skierowali do powódki wezwanie do zapłaty w dniu 7 czerwca 2016 roku, domagając się:

- zapłaty 40.132,36 zł nieuregulowanych należności objętych fakturami VAT nr (...) i szczegółowo wymienionymi we wcześniejszym wezwaniu do zapłaty z 2 czerwca 2016 roku,
- zapłaty 109.280,82 zł tytułem należności objętej fakturą VAT nr F 43/A z 2 czerwca 2016 roku tytułem wykonania robót instalacyjnych do umowy (...) z 17 marca 2015r. do dnia odstąpienia od umowy z 18.04.2016r. w zakresie jak w inwentaryzacji z 29.04.16r.”,
- zapłaty 228.800,00 zł na podstawie noty obciążeniowej nr 1/05/2016 z 2 czerwca 2016 roku obciążającej powódkę karą umowną z tytułu odstąpienia od umowy przez pozwanych.

W wezwaniu do zapłaty z 2 czerwca 2016 roku wymieniono: 19.233,27 zł tytułem faktury (...), 9585,18 zł tytułem faktury (...) tytułem faktury (...) oraz 1771,20 zł tytułem faktury nr (...).

Dowód:

- wezwanie do zapłaty z 07.06.2016r. wraz z dowodem nadania – k. 343, 347-348;

- wezwanie do zapłaty z 02.06.2016r. – k. 344;
- faktura VAT nr F 43/A z 02.06.2016r. – k. 345;
- nota obciążeniowa nr 1 z 02.06.2016r. – k. 346;

Sąd zważył, co następuje:

Powództwo okazało się nieuzasadnione.

Powodowa spółka (a począwszy od 19 września 2017 roku Syndyk Masy Upadłości (...) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w S. – określany dalej także jako powódka) roszczenie skierowane przeciwko pozwanej uzasadniała treścią zawartej pomiędzy stronami umowy z 17 lutego 2015 roku (§11 ust. 1 lit. a) oraz §12 ust. 1 pkt 1) lit. c)), tj. przysługującym jej prawem do naliczenia kary umownej (art. 484 k.c.) w wysokości 20% wynagrodzenia netto z tytułu odstąpienia od umowy z przyczyn leżących po stronie wykonawcy. Jako przyczyny odstąpienia wskazywała opóźnienie trwające dłużej niż 21 dni w stosunku do terminów określonych w harmonogramie oraz przepis art. 492¹ k.c., zgodnie z którym jeżeli strona obowiązana do spełnienia świadczenia oświadczy, że świadczenia tego nie spełni, druga strona może odstąpić od umowy bez wyznaczenia terminu dodatkowego, także przed nadejściem oznaczonego terminu spełnienia świadczenia. Oświadczenia tego upatrywała przy tym w sformułowaniach pisma pozwanych z 18 kwietnia 2016 roku o odstąpieniu od umowy.

Pozwani kwestionowali roszczenia powódki wskazując z jednej strony na to, że to z przyczyn leżących po stronie powódki dwukrotnie przedłużano termin wykonania umowy, przy czym nie mogli oni skończyć powierzonych im prac z powodu opóźnień na budowie. Zaprzeczyli także brak woli zrealizowania zobowiązania podnosząc, że wykonali – równoległe z pracami objętymi umową – prace dodatkowe, których odbiór został dokonany jedynie ustnie. Strony porozumiały się wstępnie co do kolejnego aneksu określającego dodatkowe wynagrodzenie oraz nowych terminów wykonania robót, jednak do podpisania trzeciego aneksu nie doszło. (...) spółka z o.o. nie wypłaciła również wynagrodzenia za prace dodatkowe, co w połączeniu z wiedzą pozwanych o niedopełnieniu przez spółkę (...) przewidzianego w umowie obowiązku przedstawienia pozwany potwierdzenia od zamawiającego akceptacji podwykonawcy na zadaniu skutkowało odstąpieniem od umowy przez pozwanych – z winy (...) spółki z o.o., a w dalszej kolejności nieskutecznością odstąpienia od umowy przez wykonawcę. Zaprzeczyli równocześnie, by z oświadczenia o odstąpieniu wynikało równocześnie oświadczenie o niespełnieniu świadczenia.

Materiał dowodowy zgromadzony w aktach sprawy w zakresie dowodów z dokumentów, w tym umów, aneksów, dziennika budowy, korespondencji stron, protokołów nie budził wątpliwości co do swojej wiarygodności i oryginalności ani stron ani Sądu.

W zakresie dowodów z zeznań świadków ustalenia faktyczne poczyniono w oparciu o zeznania pracowników pozwanych (K. M., Ł. J., S. G.), realizujących w ich imieniu umowę, zeznania inspektora nadzoru branży inżynierijsko-sanitarnej (E. K.) oraz inspektora nadzoru branży budowlanej (K. P.) i kierownika budowy ze strony powódki (P. B.), jak również zeznania pozwanego.

Co do zasady dano wiarę zeznaniom zarówno świadków, jak i pozwanego. Pracownicy pozwanych zeznawali jedynie na te okoliczności, w których bezpośrednio uczestniczyli (tj. wykonywanie poszczególnych prac i napotkane w związku z tym przeszkody), a ich zeznania korespondowały z pozostałym materiałem dowodowym.

Zeznania świadków E. K. i K. P., choć stanowiły podstawę niektórych ustaleń faktycznych Sądu, właściwie stanowiły potwierdzenie faktów ustalonych na podstawie innych dowodów. Dla ustaleń niezbędnych dla rozstrzygnięcia sporu zeznania te, w których świadkowie deklarowali, że nie mają oczekiwanej od nich wiedzy (o przyczynach rezygnacji pozwanych, istnieniu opóźnień w pracach, problemach technicznych pomiędzy generalnym wykonawcą a podwykonawcą), miały marginalne znaczenie.

W odniesieniu do zeznań P. B., poza dokonaną przez świadka oceną bezpodstawności odstąpienia przez pozwanych z błahych powodów, wynikającą zapewne z braku wiedzy o niepodpisaniu trzeciego, uzgadnianego przez świadka aneksu do umowy, zeznania te, podobnie jak zeznania M. L. (1) korespondowały z pozostałym materiałem dowodowym, w tym dowodami z dokumentów oraz zeznaniami pozwanego.

Przechodząc do poszczególnych przyczyn, dla których Sąd nie uwzględnił powództwa wskazać należy, że pracownicy pozwanych K. M., Ł. J. i S. G. zgodnie wskazali, że przyczyny opóźnienia w wykonaniu umówionego zakresu prac leżały po stronie powodowej oraz innych wykonawców i podwykonawców (tak murarzy, jak i firm zajmujących się wykończeniem wnętrza oraz montażem wentylacji mechanicznej). W tym zakresie zeznania świadków znalazły swoje odzwierciedlenie także w zeznaniach P. B., który przyznał, że problem z terminowym wykonaniem prac pojawił się „jak J. jeszcze nie było na budowie” oraz w dokumentach, w tym piśmie pozwanych z 30 lipca 2015 roku, w którym wskazano na konieczność uprzedniego montażu systemu wentylacji i piśmie z 27 października 2015 roku, w którym zwrócili się o podanie przybliżonych terminów zakończenia prac przez wykonawców innych robót. Strona powodowa, na której spoczywał zgodnie z art. 6 k.c. obowiązek naprowadzenia dowodów przeciwnych, dowodów takich nie przedstawiła.

Zwrócić przy tym należy uwagę, że strona powodowa nie przedstawiła również (do czasu odstąpienia od umowy przez pozwanych) żadnego pisma ponaglającego, z którego wynikałoby, że uważa pozwanych za opóźnionych w wykonywaniu umowy.

Nadto, na co Sąd zwrócił szczególną uwagę, wskazując w pozwie na istotne, ponad półroczne opóźnienie pozwanych uzasadniające odstąpienie od umowy, równocześnie powódka zataiła zawarcie pomiędzy stronami dwóch aneksów przedłużających termin wykonania umowy, co do których kierownik budowy powódki przyznał, że ich przyczyną było wcześniejsze aneksowanie umów zawartych przez powódkę z inwestorem z powodu opóźnień w realizacji całego kontraktu. Powódka nie przedstawiła przy tym szczegółowych, aktualnych na dzień odstąpienia od umowy harmonogramów, z których wynikałoby, że opóźnienie pozwanych przekroczyło wymagane 21 dni.

Twierdzeniom powódki w omawianym zakresie przeczy także treść protokołu z inwentaryzacji robót, sporządzonego 29 kwietnia 2016 roku, a aktualnego na dzień złożenia oświadczenia pozwanych o odstąpieniu od umowy (18 kwietnia 2016 roku). Z protokołu tego wynikają wprawdzie niewielkie rozbieżności stron co do procentowego zaawansowania robót, jednak różnice te w przeważającej części odnoszą się do 1%, którego uznania powódka odmawiała w stosunku do całości umówionych prac, a jedynie w odniesieniu do instalacji c.o. i c.t. różnica stanowisk wynosiła 10%. Niezależnie od powyższego, nawet przy przyjęciu w omawianym zakresie stanowiska powódki, trudno uznać za wiarygodne twierdzenie powódki, że przyczyną odstąpienia przez nią od umowy wykonanej (bez formalnie stwierdzonych istotnych wad przedmiotu umowy) w 95-99% było ponad 21-dniowe opóźnienie w zakończeniu tych prac, których termin wykonania we wcześniejszym okresie przesuwała sama powódka.

Wobec tak poczynionych ustaleń, w ocenie Sądu nie ulega wątpliwości, że oświadczenie powódki było jedynie reakcją na oświadczenie wcześniej złożone przez pozwanych i próbą zapobieżenia skorzystaniu przez pozwanych z uprawnienia dochodzenia kary umownej od powódki.

Z zeznań świadków P. B. oraz Ł. J., jak również pozwanego M. L. (1) wynikało, że strony czyniły zaawansowane ustalenia co do podpisania trzeciego aneksu do umowy, przedłużającego po raz kolejny termin zakończenia prac i regulującego kwestię prac dodatkowych wykonanych przez pozwanych. Przy czym świadek Ł. J. wskazywał na poczynienie ustaleń co do zawarcia takiego aneksu, P. B. wskazał, że aneksów nie podpisali (powódka), ale przekazane zostały pozwanym, którzy kolejnego dnia złożyli oświadczenie o odstąpieniu od umowy, zaś M. L. (1) wyjaśnił, że choć aneks był zaprojektowany, a kwota za roboty dodatkowe uzgodniona, to powodowa spółka (prezes zarządu B. S.) odmówiła podpisania aneksu, co stało się bezpośrednią przyczyną złożenia przez pozwanych oświadczenia o odstąpieniu od umowy.

W tym miejscu zaznaczenia wymaga również, że okoliczności poprzedzające złożenie przez pozwanych oświadczenia o odstąpieniu od umowy jednoznacznie przeczą sugestiom powódki co do tego, że w oświadczeniu tym zawarta została deklaracja o odmowie zrealizowania świadczenia przez pozwanych. Oświadczenie tego rodzaju nie wynika ani z literalnej treści pisma z 18 kwietnia 2016 roku, ani też jego złożenia nie daje się wyprowadzić z opisanych wyżej okoliczności towarzyszących jego złożeniu.

Przechodząc do ustalenia rzeczywistych przyczyn złożenia tego oświadczenia przez pozwanych, zarówno z zeznań pozwanego M. L. (1), zeznań pracowników pozwanych potwierdzających wykonanie montażu, a następnie demontażu oraz ponownego montażu armatury, jak również świadka P. B., który wskazał na przygotowanie aneksu do umowy i przyznał wykonanie przez pozwanych „drobnego” zakresu prac dodatkowych – wynikało, że pomimo wykonania prac dodatkowych powódka nie zapłaciła pozwanym za te prace. Powyższe znalazło swoje odzwierciedlenie także w wezwaniu do zapłaty skierowanym przez pozwanych do powódki, które wymieniało m.in. kwotę 19233,27 zł odpowiadającą kwocie wskazanej w kosztorysie prac dodatkowych przedstawionym przez stronę pozwaną.

Strona powodowa nie kwestionowała przy tym tego, że odmówiła podpisania – przygotowanego także przez kierownika budowy powódki – trzeciego aneksu do umowy. Z kolei z zeznań tego ostatniego, jak już wskazano wyżej, wynikało, że projekt tego aneksu został przez niego zaakceptowany. W konsekwencji Sąd przyjął, że oczekiwanie przez pozwanych na zawarcie aneksu nr (...), który miał uregulować sprawę wynagrodzenia pozwanych, w tym wynagrodzenia za już wykonane i odebrane przez powódkę roboty dodatkowe, było w pełni uzasadnione. Tym bardziej, że do tego czasu pozwanym za bezspornie wykonane przez nich roboty dodatkowe nie zapłacono.

Pozwani, poza wskazaniem na nierozliczenie robót dodatkowych – zgłoszonych i wykonanych – jako przyczynę odstąpienia wskazali nieotrzymanie potwierdzenia od zamawiającego akceptacji dla podwykonawstwa pozwanych przy realizacji inwestycji KPP G.-budowa nowej siedziby przy ul. (...) w G.” oraz wynikający z tego brak gwarancji na bezsporne rozliczenie się w całości z wykonanych robót.

Przyczyna ta okazała się uzasadniona. W pierwszej kolejności zwrócić należy uwagę, umowna podstawa odstąpienia przez podwykonawcę (pozwanych) określona w §11 ust. 2 lit. c) z przyczyn leżących po stronie powodowej wyraźnie dotyczyła nieprzedstawienia w terminie 30 dni od daty zawarcia umowy potwierdzenia od zamawiającego akceptacji podwykonawcy na zadaniu.

W związku z powyższym za niewystarczającą należało uznać argumentację powódki wskazującą na to, że dopełniła ona obowiązku zgłoszenia inwestorowi pozwanych jako podwykonawców. Na spełnienie tego obowiązku wskazywali zarówno powódka, jak i świadkowie z jej strony. Już w pozwie wskazywała, że na radzie budowy pozwani zostali przedstawieni inwestorowi jako podwykonawcy, dodając, że inwestor nie wniósł do zawartej z pozwanymi umowy żadnych zastrzeżeń.

Pozwani natomiast zwrócili uwagę, że pisma powódki z 20 i 23 lutego 2015 roku potwierdzają jedynie potwierdzenie przekazania zawartej z nimi umowy Inżynierowi Kontraktu, tj. Przedsiębiorstwu (...) spółki z o.o. w S.. Brak jest natomiast – co słusznie podnosili pozwani - dowodu na doręczenie tych pism inwestorowi.

W tym kontekście przypomnienia wymaga, że zgodnie z art. 647 §1-5 k.c. w brzmieniu obowiązującym w czasie zawarcia umowy przez strony, w umowie o roboty budowlane zawartej między inwestorem a wykonawcą (generalnym wykonawcą), strony ustalają zakres robót, które wykonawca będzie wykonywał osobiście lub za pomocą podwykonawców. Do zawarcia przez wykonawcę umowy o roboty budowlane z podwykonawcą jest wymagana zgoda inwestora. Jeżeli inwestor, w terminie 14 dni od przedstawienia mu przez wykonawcę umowy z podwykonawcą lub jej projektu, wraz z częścią dokumentacji dotyczącej wykonania robót określonych w umowie lub projekcie, nie zgłosi na piśmie sprzeciwu lub zastrzeżeń, uważa się, że wyraził zgodę na zawarcie umowy. Umowy te powinny być dokonane w formie pisemnej pod rygorem nieważności.

Zawierający umowę z podwykonawcą oraz inwestor i wykonawca ponoszą solidarną odpowiedzialność za zapłatę wynagrodzenia za roboty budowlane wykonane przez podwykonawcę. Odpowiedzialność solidarna z art. 366 k.c. daje możliwość uzyskania pełnego zaspokojenia wierzyciela przez któregokolwiek z dłużników i jest najdalej idącą odpowiedzialnością za powstałe zobowiązanie. Odpowiedzialność ta dotyczy całości zobowiązania i jest niezależna od czyjejkolwiek winy. Ustawodawca decydując się na wprowadzenie tak surowego i szerokiego reżimu odpowiedzialności, równocześnie przyjął, iż zawarcie umów z podwykonawcami przez wykonawcę nastąpi pod warunkiem ich akceptacji (wyrażenia zgody) przez inwestora. Ma to bowiem stanowić zabezpieczenie interesu inwestora wobec należności za roboty wykonane na podstawie tych umów. Solidarna odpowiedzialność inwestora i wykonawcy za zobowiązanie wobec podwykonawcy stanowi wyjątkową sytuację stanowiącą wyraźne odstępstwo od ogólnych reguł odpowiedzialności. Stwarza bowiem sytuację, w której podmiot gospodarczy (inwestor), który faktycznie nie zawierał umowy z drugim podmiotem (podwykonawcą), może ponieść odpowiedzialność finansową za następstwa umowy pierwotnie zawartej przez inny podmiot (wykonawcę). Dlatego też, przedmiotem wnikliwego badania Sądu musi być wyraźne „zaistnienie” owej zgody ze strony inwestora.

Dodać należy, iż w przypadku dochodzenia roszczeń przez podwykonawcę bezpośrednio od inwestora, co do zasady to nie inwestor ma udowadniać okolicznościami faktycznymi brak zgody, lecz podwykonawca powinien zgodę to udowodnić poprzez fakty pozytywne.

Powyższe ma o tyle istotne znaczenie, że możliwość przedstawienia wyraźnej akceptacji inwestora dla umowy podwykonawczej, co byłoby skutkiem wypełnienia przez powodową spółkę jej obowiązku przedstawienia pozwanym zgody inwestora na ich podwykonawstwo, zwolniłaby pozwanych z obowiązku, niejednokrotnie żmudnego i o niepewnym efekcie, wykazywania wiedzy i akceptacji inwestora dla umowy podwykonawczej stron.

Innymi słowy, w przypadku niewypłacalności powódki i ubiegania się pozwanych o zapłatę należnego im wynagrodzenia bezpośrednio od inwestora, wobec nieposiadania przez pozwanych zgody na podwykonawstwo, musieliby oni dochodzić swoich roszczeń na drodze sądowej. Sytuacja taka nie miałaby natomiast miejsca wówczas, gdyby powódka przedstawiła pozwanym potwierdzenie akceptacji inwestora dla umowy podwykonawczej. Stopień gwarancji skutecznej realizacji przysługujących pozwanym roszczeń w ww. sytuacjach byłby zatem zupełnie odmienny.

Jedynie marginalnie Sąd zaznacza, w kontekście odstąpienia od umowy pomiędzy powodowym wykonawcą a podwykonawcą, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego istnieją rozbieżności odnośnie wpływu odstąpienia od umowy o roboty budowlane, której zawarcie warunkuje powstanie odpowiedzialności na podstawie art. 647¹ § 5 k.c. na istnienie tej odpowiedzialności. Wystarczy w tym miejscu przypomnieć uchwałę z 10 lipca 2015 r., III CZP 45/15 (OSNC 2016 nr 6 str. 50), w której Sąd Najwyższy stwierdził, że w razie odstąpienia przez wykonawcę od umowy o roboty budowlane zawartej z podwykonawcą inwestor nie ponosi odpowiedzialności na podstawie art. 647¹ § 5 k.c.

Podsumowując, nieprzedstawienie przez powódkę pozwanym zgody inwestora na ich podwykonawstwo stanowiło wystarczającą i uzasadnioną przyczynę odstąpienia od umowy.

Także czas, w którym pozwani skorzystali z umownego prawa odstąpienia od umowy, należało uznać za właściwy dla złożenia tego oświadczenia.

Jak wynika z poczynionych ustaleń faktycznych, w trakcie realizacji umowy stron, powódka wywiązywała się ze swoich zobowiązań finansowych względem pozwanych i terminowo wypłacała umówione wynagrodzenie po zakończeniu poszczególnych etapów prac. Powyższego żadna ze stron nie kwestionowała.

Zrozumiałe jest zatem postępowanie pozwanych, którzy – wobec rzetelnego realizowania umowy przez powódkę – nie domagali się zrealizowania obowiązku przedstawienia akceptacji inwestora. W ocenie Sądu stopień zaawansowania prac wykonywanych przez pozwanych wskazuje, że gdyby powódka w dalszym ciągu taką rzetelnością i lojalnością wobec pozwanych jako kontrahentów się wykazywała, do odstąpienia od umowy by nie doszło. Tymczasem, jak jednoznacznie wynika z powyżej opisanych ustaleń faktycznych, na początku 2016 roku doszło do:

- kolejnego przedłużenia terminu wykonania umowy i to z przyczyn leżących po stronie powódki bądź innych jej podwykonawców,
- wykonania przez pozwanych prac dodatkowych, za które powódka dotychczas nie zapłaciła ustnie umówionego wynagrodzenia, przedstawionego w kosztorysie,
- odmowy podpisania kolejnego aneksu do umowy.

Wprawdzie na niepodpisanie przez powódkę aneksu nr (...) wskazywał jedynie pozwany M. L. (1), jednak uzgodnienie treści tego aneksu, odzwierciedlającego sytuację na budowie (tj. wykonanie robót dodatkowych oraz przedłużenie się robót) potwierdzili zgodnie zarówno pozwany, kierownik budowy z ramienia powódki P. B., jak i świadek Ł. J.. Powódka nie wykazała zaś, by aneks ten istotnie został przez nią zaakceptowany, okoliczności związane z jego sporządzeniem zupełnie pomijając w pozwie.

Trudno nie zgodzić się z pozwanymi co do tego, że po zrealizowaniu niemal całego kontraktu i wykonaniu robót dodatkowych, w sytuacji, w której nie posiadają gwarancji zapłaty przysługującego im wynagrodzenia ze strony inwestora, zaniechanie przez powódkę wypłaty wynagrodzenia za roboty dodatkowe (jak również – co wynika z wezwania do zapłaty – część robót objętych umową stron), uzgodnienie przez przedstawicieli powódki treści kolejnego już aneksu do umowy obejmującego m.in. te roboty, a następnie odmowa jego podpisania przez reprezentantów powodowej spółki, budziły istotne obawy o możliwość realnego zaspokojenia roszczeń pozwanych. Postępowanie pozwanych w omawianym zakresie należało uznać zatem za w pełni racjonalne i uzasadnione zmieniającymi się warunkami, w jakim realizowali łączącą ich z powódką umowę.

Obawy te, niewątpliwie podsycane plotką o kłopotach finansowych powodowej spółki, która dotarła do M. L. (1), okazały się – w dalszej kolejności – uzasadnione. Wobec powodowej spółki ostatecznie 21 lipca 2017 roku ogłoszono upadłość, co skutkowało zawieszeniem postępowania w sprawie i podjęciem jej z udziałem Syndyka Masy Upadłości (...) spółki z o.o. w S..

Podsumowując, kwestionowane przez powódkę przyczyny, dla których pozwani pismem z 18 kwietnia 2016 roku odstąpili od umowy z 17 lutego 2015 roku okazały się prawdziwe i uzasadnione, a tym samym odstąpienie od umowy przez pozwanych było skuteczne. Już tylko z tego względu za nieskuteczne należało uznać oświadczenie o odstąpieniu od umowy złożone przez powódkę w dniu 22 kwietnia 2016 roku.

Nadto, nawet uznając za nieskuteczne oświadczenie o odstąpieniu od umowy przez pozwanych, w ocenie Sądu za nieskuteczne należałoby uznać również odstąpienie od umowy przez powódkę.

Ta bowiem jako przyczynę wskazała opóźnienie w wykonywaniu prac przez pozwanych. Jak już wyjaśniono powyżej, zataiła przy tym zawarcie aneksów przedłużających termin wykonania umowy wskazując na upływ ponad półrocznego okresu od terminu zakończenia robót, podczas gdy świadkowie jednoznacznie wskazali, że to powódka oraz inni jej podwykonawcy pozostawali w opóźnieniu z wykonaniem robót niezbędnych do tego, by pozwani mogli wykonać powierzony im zakres prac. Nadto, ani z treści oświadczenia pozwanych, ani też w jakikolwiek logiczny sposób nie da się wyprowadzić wniosku co do tego, że oświadczenie pozwanych z 18 kwietnia 2016 roku stanowiło deklarację braku woli wywiązania się z obowiązków umownych. Nie istniała zatem druga ze wskazywanych przez powódkę podstaw odstąpienia od umowy.

Konsekwencją tak poczynionych ustaleń był brak podstaw do naliczenia przez powódkę kary umownej z tytułu odstąpienia od umowy z winy pozwanych. Zakres odpowiedzialności z tytułu kary umownej pokrywa się z zakresem ogólnej odpowiedzialności dłużnika za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania (art. 483 §1 i art. 484 §1 w związku z art. 471 k.c.). Dla powstania roszczenia o zapłatę kary umownej konieczne jest zatem udowodnienie przez generalnego wykonawcę (powódkę), że przyczyny odstąpienia od umowy leżą po stronie wykonawcy (pozwanych). Z faktu tego powódka wywodzi skutek prawny w postaci powstania roszczenia o zapłatę kary umownej, więc fakt

ten powinien być udowodniony zgodnie z materialnoprawnym rozkładem ciężaru dowodu z art. 6 k.c. Powódka, jak wyjaśniono powyżej, ciężarowi temu nie sprostała.

Mając na uwadze powyższe, Sąd orzekł jak w punkcie I sentencji wyroku.

W punkcie II orzeczono o kosztach postępowania. W związku z oddaleniem powództwa, stosownie do art. 98 §1 i 3 k.p.c. za stronę wygrywającą sprawę w całości uznano pozwanych solidarnie, tj. J. L. i M. L. (1). Strona powodowa (Syndyk Masy Upadłości (...) spółki z o.o. w S.) zobowiązana jest zatem zwrócić pozwanym poniesione przez nich koszty niniejszego postępowania. Szczegółowe wyliczenie ich wysokości, stosownie do art. 108 §1 k.p.c. pozostawiono referendarzowi sądowemu.

ZARZĄDZENIE

1. (...)

2. (...)

3. (...)